

BUITEN

17^e JAARGANG N°. 50.

ZATERDAG 15 DECEMBER 1923.

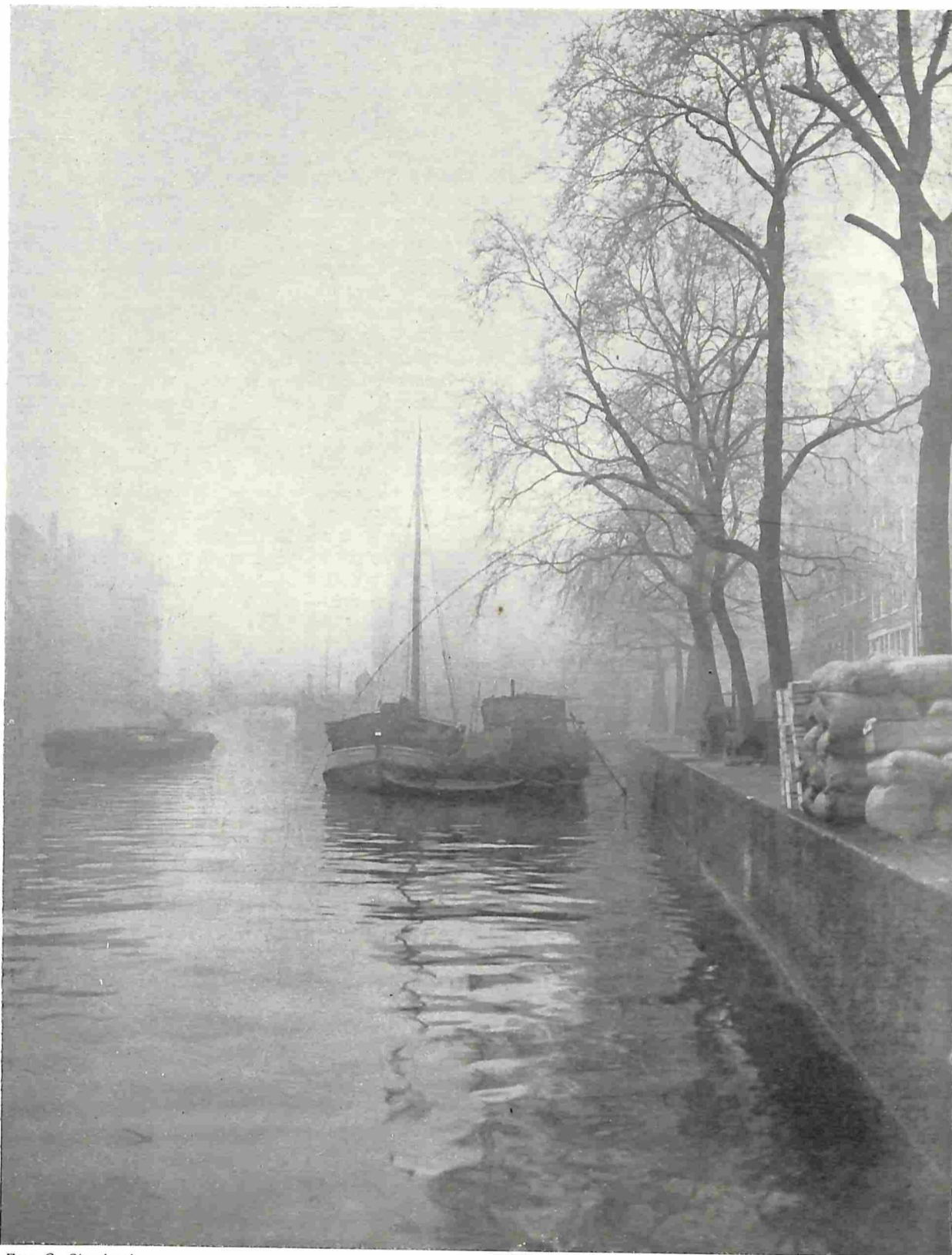

Foto C. Steenbergh.

MIST.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

MIST, ILLUSTRATIE	BLZ. 589
VÓÓR DE EERSTE SNEEUW VALT (2), DOOR A. M. CHISHOLM	590
OVER HEEMSCHUT EN ONZE GRACHTEN, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 592—593
COCOSPALMEN, DOOR V. L., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 594
DE BALE DESA, DOOR 'T H., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 594—595
DE „PENSENHUSEN” TE GENT, DOOR RO VAN OVEN	BLZ. 595
HET STADHUIS VAN 'S-HERTOGENBOSCH, DOOR H. J. M. EBELING, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 596—599
DE POP, UIT HET FRANSCHE VAN G. LENOTRE	BLZ. 599
IN HET WILDE KAISER-GEBERGTE BIJ KUSSTEIN, ILLUSTRATIE	BLZ. 600

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men geheve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokken 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat te voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Vóór de eerste sneeuw valt

2) door A. M. CHISHOLM.

AAN een geweldige kracht en uithoudingsvermogen, paarde hij de vlugheid van een wild dier en een absoluut gemis van vrees. Maar hij was toemeloos driftig, wraakgierig en wreed, en daarom was hij even gehaat als bewonderd; daarom wilde niemand met hem samen jagen en moest hij den winter geheel alleen doorbrengen. ⚡ Burke's Landing, zooals de nederzetting heette, betekende niet veel. Dennis Burke had daar een vooruitgeschoven post gevestigd, waar hij winkelhoudde, bonthandelaar, houtverkooper, goudzoeker en postbeambte was. Een zoo bleef het door de jaren heen. Het hout der huizen werd van geel bruin, van bruin grijs. De jaren brachten witte draden in Dennis Burke's haar, maakten zijn spieren slapper, zijn omvang groter. Ze ontnamen hem ook zijn vrouw, maar ze deden zijn dochter opgroeien tot een schoonheid der wildernis, die heel wat jonge lui het hoofd op hol bracht. ⚡ Latour stapte onbeschroomd in het water en liep zoo landwaarts. Om natte moccasins gaf hij niet. Hij trok de kano op het strand en begon ze te lossen. Plotseling zag hij, dat hij niet alleen was. Op een paar voet afstand stond een forsche man met een vollen blonden haardos. Hij was blootshoofds en hij droeg het gewone costume der boschbewoners — flanelen hemd, pantalon door een riem vastgehouden en moccasins — en toch zag men aan alles, dat hij geen gewone houthakker was. Zijn oogen waren zoo koel, hard en blauw als een heldere noordpool-lucht en tevens trotsch, spottend en zorgeloos-brutaal. De houding, de oogen

— alles duidde op het zelfvertrouwen en de kracht die in hem woonden. ⚡ Toen Latour zich oprichtte en hem zag, voelde hij intuïtieve vijandschap tegen hem. Hij kon niet zeggen waarom, maar hij wist, dat hij een vijand voor zich zag. Misschien ging het den vreemde net zoo. Zij keken elkaars vast en onderzoekend aan, alsof ze elkaars krachten masten. ⚡ De blonde man knikte en Latour vond dat daar iets vernederends, iets beleedigends in zat. „*Bonjour, mon ami,*” zei de vreemde. „Je bent zwaar beladen”. „Niet heel zwaar”. „Ook bontvellen?” „Een paar”. „Als je iets bijzonders hebt, bijvoorbeeld een zwarte, of een zilvervos, zou ik die wel willen koopen”. ⚡ Latour keek hem achterdochtig aan. Hoe wist hij dat van den zilvervos? „Ik heb een zilvervos — ja,” zei Latour, „maar ik hem niet verkoop”. „Bedoel je dat je hem verkocht hebt?” „Nee. Maar ik hem niet verkoop”. „Waarom niet?” „Omdat ik niet wil,” zei Latour, meer gehinderd door den toon der vragen dan door de woorden. „Het vel is van mij, ja? Dan ik doe met hem net wat ik wil.” „Mij goed; voor mijn part eet je het op,” antwoordde de ander kregelig. „Ik eet hem niet,” zei Latour. „Een vel van den zilvervos is niet om te eten. Hij brengt veel geld op, hij. Ik heb geen geld noodig, dus ik geef hem weg.” „Als je dat liever doet, wil ik 't zoo ook wel hebben”. Latour lachte. „M'sieu maakt pret. Dat vel is voor de dame die met mij gaat trouwen”. ⚡ Hij kondigde dit trots aan. Niet iedereen kon zoo 'n geschenk geven aan zijn verloofde. Het vel was minstens een paar honderd dollars waard. Hij voelde, dat dit indruk zou maken op den vreemdeling, maar in plaats daarvan begon deze luid en lang te lachen. „M'sieu lacht”, zei Latour zacht. „*Et pourquoi?*” Het is zoo grappig, wat? Of misschien gelooft m'sieu mij niet?” „Ik lach om den toevalligen samenloop van omstandigheden.” ⚡ Latour keek kwaad. Hij begreep die uitdrukking niet en dacht, dat er iets beleedigends voor hem in school. „M'sieu,” zei hij, „ik ben niet de geschikte man om voor den mal te houden!” „Kijk,” zei de ander, „het toeval en het grappige zit 'm hierin. Ik wensch een vel te koopen voor de dame met wie ik trouwen zal; jij wil het vel houden voor de dame met wie jij trouwen gaat. Nu is 't zoo helder als de dag, dat een der beide dames teleurgesteld moet worden. De vraag is maar — welke?” ⚡ Latour glimlachte onwillekeurig en antwoordde: „Het spijt mij, maar het zal de dame van m'sieu moeten zijn.” „Daar ben ik nog zoo zeker niet van,” zei de vreemdeling. „Meestal krijg ik, waar ik mijn zinnen opgezet heb. En als dat een mooi vel is, wil ik 't hebben. Wil je 't mij laten zien?” ⚡ Latour deed het. De vreemde streek over het glanzende bont en knikte. „Een prima vel. Bepaal zelf den prijs”. „Ik verkoop niet”. „Verdubbel de prijs. Ik wil er voor kruis of munt met je spelen, de hoogste kaart trekken of welk spel je wilt spelen; inzet het vel tegen den dubbelen prijs.” „Nee,” hield Latour aan, ofschoon het voorstel zijn speelzucht prikkelde. „Of, met denzelfden inzet, wil ik met je erom worstelen of vechten.” Latour grijnsde. „M'sieu weet misschien niet wie ik ben. Ik ben Pierre Latour — Latour Noir!” ⚡ Het scheen niet den minsten indruk op den vreemdeling te maken. „Mijn naam is Roderick McLeod. Neem je mijn voorstel aan?” ⚡ Maar nee. Het aanbod was mooi genoeg. Hij, Latour, was nog nooit overwonnen. M'sieu McLeod was groot en sterk. Het zou een mooi gevecht worden. De menschen zouden er nog jaren lang over praten. Maar hij was niet hier gekomen om te vechten. Een gekneusde minnaar, zelfs al kwam hij als overwinnaar uit den strijd, had weinig kans. Hij had het vossevel noodig. M'sieu zou begrijpen. Later, als hij zijn liefde verklaard had, wou hij graag vechten, alleen maar om te zien wie de baas was. „Dan zal 't te laat zijn,” zei McLeod. „Ik vecht nooit zonder reden. Dus krijg ik tenslotte succes heeft, Latour? Waarom kijk je zoo kwaad, man? Zoo iets is meer gebeurd, en als de kat van huis is, dansen de muizen over de tafel. Je hartelief, Latour — la petite Corinne, of Suzanne, of Celeste, of Marie — heeft misschien een anderen, gelukkiger vrijer. Wat zal je dan doen?” „Ik vermoord hem,” zei de bontjager tandenknarsend. Het luchtige gepraat van den ander deed hem pijn als zout in een rauwe wonde. „Maar het vel, Latour, het vel! Nadat je den minnaar hebt gedood en het trouwlooze meisje hebt vervloekt, wil je het me dan verkoopen, of er om spelen, of vechten?” „Dat zal ik u zeggen, als de tijd gekomen is,” zei Latour grimmig. „U bent een grappige man, M'sieu Roderique McLeod. U amuseert om voor den mal te houden”. „Toch krijg ik het vel nog!”

riep McLeod uit. „Komaan! Spelen of vechten voor drie-maal de waarde, als je wint"! Maar Latour vloekte en keerde zich om. De spot, die achter die woorden lag, hinderde hem. Als hij de zaak met Kathleen had in orde gebracht, zou hij wel met dien McLeod afrekenen. ☞ Nadat hij zijn kano gelost en geborgd had, verkleedde hij zich; hij trok de kleed en met den huid van den zilvros onder den arm, ging hij Kathleen Burke opzoeken.

II.

☞ Kathleen Burke zat in de groote woonkamer in haar vader's huis en keek naar de zon, die achter de lage, begroeide heuvels daalde. In haar gloed schitterde de rivier als gesmolten goud. Voor het meisje leek het haar levensweg, verlicht door het eerste schijnsel der jonge liefde. Want ze voelde zich heel gelukkig, en haar waken waren waren mooi en heerlijk boven alle beschrijving; droomen, die — mogen ze ook niet verwezenlijkt worden — toch een schoone herinnering blijven in het latere leven. En zoo verdiept was zij in haar gelukkige gedachten, dat zij een lichten kreet slaakte toen een stem achter haar zei: „*Bonjour*, Miss Kathleen. Ik ben weer teruggekomen". ☞ Pierre Latour stond achter haar, plomp uitzien in zijn slecht zittend confectiepakje, terwijl een glimlach zijn witte tanden liet zien. „Je hebt me doen schrikken," zei ze. „Waarom heb je niet geklopt, Pierre Latour?" „Pardon. Ik ben ouwe vriend twee, drie, keer, maar gij hebt niet gehoord. Ik ben ouwe vriend, niet waar? Ik kom binnen". „En zorgt daarbij, dat men je niet hoort. Dat bevalt mij niet". „Als ik zacht loop, is dat, omdat ik dit mijn heele leven gedaan heb. Het is mijn schuld niet. Ik zie, gij zit bij het vuur en kijkt naar de bosschen en de rivier. Gij vormt met hen één mooi schilderij. Gij zijt mooier dan ooit, Kat'leen". ☞ Ze maakte een afwendend gebaar. „We zullen, als je 't goed vindt, hier liever niet over praten. Of ik al of niet mooi ben, is iets, dat jou niet aangaat". „Pardon. Ook ik mag zien, mag bewonderen. Ik van een oud zilvros open — „zie een klein geschenk van een oud vriend". ☞ Zijn heele gezicht versomberde, toen zij ontkenkend het hoofd schudde. „Ik kan het niet aannemen." „U kan het niet aannemen! *Pourquoi non?* Vroeger hebt u geschenken van mij aangenomen". „Het is veel geld waard. Dat is één reden". „*Monnaie — poef!*" Latour maakte een weidsch gebaar. „Wat kan het mij schelen? Er zijn andere, grootere dingen. En ik ben er de man niet naar om kleine geschenken te geven waar ik bemin". „Waar je —." Ze zweeg, verbaasd en verontwaardigd om zijn aanmatiging. In de ongereede, zeldzaam democratische, zoals men een hond kon hebben aangehaald. Maar dit was heel wat anders. De man was zelfs niet blank! En ze had in den laatsten tijd dingen van hem gehoord, die, als ze waar waren, niet toelieten dat ze hem zelfs langer in haar huis duldde. ☞ Hij knikte. „Waar ik bemin — ja. Ik heb al sinds lang je bemind, Kat'leen. Ik heb gezien, hoe je tot een vrouw opgroeide en ik heb niets gezegd. Maar den heelen winter, toen ik woonde in mijn kleine hut in de groote sneeuwvlakten, zag ik iederen avond in het vuur je geroez. Ik maak kleine kruisjes op den muur, één voor iederen dag tot ik terugkeer; en iederen avond haal ik één door. Nu ben ik ten slotte hier en ik ga niet weer weg, voor je met me mee gaat". „Maar ik ga niet met je mee," zei ze heel beslist. „Ik kan niet met je trouwen, Pierre. Ik heb er geen oogenblik aan gedacht. Bovendien ga ik met een ander trouwen." ☞ Verbaasd, ongeloovig, stootte hij een ruwen vloek uit. „Het is niet waar. Het kan niet waar zijn. Ge houdt me voor den gek". „Het is de absolute waarheid". ☞ Hij keek haar grimmig aan, zijn vingers open en sloten zich van drift, al zijn slechte instincten kwamen boven. „Je hebt me toegelachen; je hebt mijn geschenken aangenomen. Nu zeg je: „Bah! Het is maar Pierre Latour. 't Komt er voor hem niet op aan. Als hij me niet langer van dienst kan zijn, gooi ik hem weg". Maar luister, terwijl ik je iets vertel. Jij zult met niemand anders trouwen, dan met mij. Ik zal het niet toestaan. Ik zal hem eerst dooden". Een hooge blos steeg op in de wangen van de dochter van honderden geslachten van driftige Burkes. „Praatjes," zei ze minachtend, „pocherij van een half-bloed". ☞ Toen ze de woede zag, die zich bij die woorden van hem meester maakte, speet het haar hem zoo beschimpt te hebben. Maar vóór ze kon antwoorden, ging de deur open en Roderick MacLeod stond op den drempel. ☞

Dadelijk begreep Latour den toestand. Hij behoefde den plotseligen, blijden glans in Kathleen Burke's oogen niet te zien om hem te zeggen, dat dit de man was. En de ander, den man en het meisje ziende, en het vossevel, dat vergeten op den vloer lag, wist 't ook. ☞ De duivel, die in McLeod woonde was die van den spot. Hij kon 't niet laten. Het maakte hem kwaad, dat die Fransche half-bloed naar de liefde van Kathleen Burke had durven dingen. Maar daarnaast zag hij den humor van het geval in, niet de tragedie ervan, noch het gevaar, dat hem trouwens niet weerhouden zou hebben. En daar zijn kwaad gesternte hem beheerschte, lachte hij. Hij had net zoo goed een dollen wolf kunnen aaien. „Wel, wel," zei hij, „het is mijn vriend met het vossevel. Hoe gaat de vrijerij, Latour? Is de geliefde je gunstig gezind? Neen, ik zie aan je gezicht, dat dit niet zoo is. Enfin, mijn vriend, daarom niet getreurd. Dat zijn de oorlogs-kansen! En nu wil je mij misschien wel de huid verkoopen?" „U wist," zei Latour met opeengeklemd kaken. „U wist van den beginne af". „Wist wat?" zei McLeod luchtigjes. „Laten wij tot de zaken komen, Latour. *Revenons à nos moutons*, of, juister gezegd, tot onze vossevelen. Helaas, mijn vriend, ik vrees, dat je geld zult verliezen, want bontvelen hebben geen vasten prijs. Het eene jaar gaat de prijs van een soort naar boven; het volgende jaar weer naar beneden. Waarom? Door de mode. En wie geven de mode aan? De vrouwen, God zegen ze! Maar nu schijnen de dames niet veel waarde te hechten aan het vel van den zilvros. Daarom kan ik je den mond bidden oogenblik had McLeod hem bij pols en keel gegrepen en hem tegen den houten muur gekwakt met een kracht, die hem bijna den adem deed verliezen. Met een greep, die zelfs de groote kracht van den Franschman niet telde, schudde hij hem heen en weer, zooals een terrier een rat schudt, en kneep hem toen langzaam de keel dicht. Latour's mond viel open, zijn tong schoot naar voren, zijn oogen puilden uit. Kathleen greep met al haar kracht haar minnaar bij den arm. „Rod, Rod! Hoor je me niet. Laat hem los! Je verdoemt hem." ☞ Hij glimlachte niet toe. „Wat kille, duivelsche glimlach," maar liet zijn greep niet los. „Waarom niet? Hij heeft me geslagen". „Jawel, maar je hebt hem getergd. Zag je dat niet? Het was jouw schuld: het was wreed; het was jou niet waardig." McLeod liet Latour plotseling los en ging achteruit. „Je vergist je," zei hij bedaard. „Het was juist iets voor mij — of voor den duivel, die in mij woont en met mijn tong praat. Alles wat je gezegd hebt, is waar. Dus zal ik alles doen wat in mijn vermogen is — ik zal den man, die mij sloeg, excuus vragen." ☞ Latour vulde hijgend zijn leege longen met de gezegende lucht. Hij leunde tegen den muur, waarbinnen zijn diep-zwarte oogen iedere beweging van den sterkeren man volgden. „Latour," zei McLeod, „je hadt goede reden om mij te slaan. Ik vraag je vergiffenis voor wat ik gezegd heb en ik schaam mij daarvoor. Ik wou ook, dat je me gelooft, als ik je zeg, dat ik, vóór vanmorgen, zelfs nooit je naam gehoord had". ☞ Latour bevochtigde zijn lippen, en zijn stem was zacht en goedig en doodelijk kalm. „Het is een kleinigheid — een grap, niet waar? — om een man de vrouw zijns harten te ontnemen, om hem te bespotten omdat zij niet langer zijn geschenken wil aannemen, die vroeger welkom waren, om hem bijna te smoren? O ja, een heel goede grap! Het is om te lachen — ja. Het is alles voor uit te wisschen met een woord. M'sieu hoeft alleen maar te zeggen, dat het hem spijt en daarmee is 't uit." „Wat kan ik meer doen?" „M'sieu wil het vel nog hebben, al is vossevel minder waard," zei Latour zachtjes. „Zeer goed. Hij geeft gedaan een, twee, drie aanbiedingen voor hem. Hij wil mij geld betalen, hij wil klein spelletje kaart er om spelen met mij — en nog een andere manier. *Bien!* Het laatste aanbod neem ik aan. M'sieu begrijpt?" ☞ McLeod begreep hem best. Hij had aangeboden er om te vechten. „Zoo je wilt," antwoordde hij. „Wanneer wil je de betaling hebben?" „Ik ben een arm man," zei Latour. „Ik wil ze nemen vanavond." Hij bukte zich, nam het vossevel op en streek er liefkoozend overheen. „De zilvros, hij is schaarsch. Ik heb er zoo lang ik leef maar twee gevild. Maar nooit heb ik gevild een gelen vos! Dat zal een groot plezier zijn — ja. Mis Kat'leen, au revoir. M'sieu, ook au revoir. Ik wacht uw komst buiten". „Wat bedoelde hij?" vroeg het meisje. „Welken prijs heb je hem geboden voor het vel?" „Niet meer dan wat ik best in staat ben te betalen," antwoordde McLeod, glimlachend.

(Wordt vervolgd).

Foto_C. Steenbergh.

DE NIEUWE HAVEN TE NAARDEN.

OVER HEEMSCHUT EN ONZE GRACHTEN

DE afgelopen weken hebben den vrienden van „Heemschut” vreugde en rouw gebracht: vreugde over den aankoop van het aan Spanderswoud grenzende buitengoed „Bantam” door de gemeente Bussum, en over de verwerping van het voorstel om de Mare te dempen, door den Leidschen gemeenteraad; rouw over het plotseling overlijden van twee onzer bekwaamste bouwmeesters, wien het gegeven was ons land met nieuwe schoonheid te verrijken. Vreugde *en* rouw. Want het getuigt van onjuist inzicht om, als het Amsterdamsche gemeenteraadslid Gulden onlangs deed, de Heemschut beweging te verwijten, dat zij slechts het oude schoon wil behouden, dat zij passief is, terwijl de „jongeren” vooruit willen, het actieve element vormen, dat voor de toekomst werkt. „Heemschut” wil ’s lands schoonheid behouden, en het is helder als de dag, dat dit niet kan geschieden door behouden van het bestaande alléén. Welke Heemschutter zal het niet dikwijls betreurd hebben, dat b.v. onze mooie provincie Gelderland, nog zoo rijk aan schoone landgoederen, op zoo vele plaatsen ontsierd wordt door afschuwelijke bouwsels, die hij zoo gaarne door scheppingen van mannen als de Bazel had zien vervangen, dat daar te midden van rijk natuurschoon afgrijselijk gebouwde dorpen als Putten donkere vlekken vormen op het pracht-gewaad der Veluwe? Wie zal willen ontkennen dat ’t behoud van een statige laan, van een intiem-Hollandsche gracht, heel wat minder waard wordt, als ze omzoomd is door nieuwe gebouwen van afzichtelijke leelijkheid? Neen, wie behoud van ’s lands schoonheid wenscht, kan niet conservatief zijn, moet én achter- én vóóruit zien, moet het tot stand komen van nieuwe schoonheid toejuichen. ☞ Wie, als de heer Gulden, de Heemschutbeweging ongezond en sentimenteel noemt, „zich kenmerkend door gemis aan zelfvertrouwen”, wie meent dat zij „slechts het oude wil bewaren”, heeft wel een zeer oppervlakkigen kijk op de zaak. Ja, oppervlakkig beschouwd kan het wel eens schijnen, alsof Heemschut slechts het oude wil bewaren, omdat zij daarvoor met veel meer kracht opkomt. Maar waarom? Omdat het oude iets concreets is, iets onvervangbaars meestal — als steden-, iets na geruimen tijd vervangbaars misschien, als ’t landschapsschoon betreft. Omdat meer resultaat te verwachten is van een adres, waarin voor behoud van een huis, een gracht, een bosch, een laan wordt gepleit, dan van een —

b.v. tot alle gemeentebesturen te richten — bede, waarin den Edelachtbaren wordt verzocht, toch vooral voor ’t scheppen van nieuwe schoonheid te willen zorgen. Het is praktischer te zeggen: schendt niet de schoonheid die gij bezit, dan te protesteeren tegen het optrekken van een leelijk, hinderlijk gebouw, dat trouwens meestal eerst als het zijn voltooiing nadert, toont, hoezeer het ontsiert. Ware Haarlem meer doordrongen geweest van de Heemschut-gedachte, dan hadde het beseft, dat het gezicht van het Spaarne op de oude St. Bavo-kerk tot de schoonheden behoorde, die behouden hadden moeten blijven, dan hadde het gezorgd, dat niet een leelijk, te hoog winkelgebouw dit schoon voor goed te niet deed. En wie voor behoud van dit stadsgezicht heeft gepleit, men moge hem conservatisme verwijten, het was dan toch zeker een conservatisme, uit *vooruitziendheid* voortvloeiende. Er komt bij, dat de schoonheid van ’t oude niet weinige malen verhoogd wordt door, een aantrekkelijkheid te meer dankt aan de historische herinneringen, daaraan verbonden. Vandaar ook een zekeren tegenzin om toe te laten, dat nieuwe scheppingen ontstaan ten koste van oude, onvervangbare schoonheid. Henri Polak heeft in dit blad zoo juist gewezen op de dwaasheid, om zich huisjes te doen bouwen met tuintjes er om, op in oude landgoederen gekapte stukken grond. Het voorgeslacht verrijkte ons land door zijn landgoederen op open plekken aan Vecht en Vliet en elders aan te leggen, het tegenwoordig geslacht doet al te vaak juist het tegenovergestelde. ☞ Gemis aan zelfvertrouwen? Och, is het niet begrijpelijk, dat men krachtiger ijvert voor behoud van het schoone, dat men voor oogen heeft, dan voor ’t scheppen van datgene, wat nog slechts in het hoofd van den architect schuilt, en dat ook wellicht minder bewonderenswaardig is? ☞ Want het moge een verheugend verschijnsel zijn, dat onze bouwkunst zich uit haar verval heeft opgericht, dat tegenwoordig heel wat minder karakterlooze gebouwen verrijzen dan in de 19de en nog in den aanvang van den laatsten tijd wel karakter, dat zeer vele gebouwenheid vertoonen, ondanks de ietwat luidruchtige zelfverzekerdheid hunner scheppers, en in hunne vormen meer van een verdienstelijk zoeken, dan van een bevredigend gevonden-hebben getuigen. Maar welke Heemschutter juicht niet reeds over dit zoeken, welke Heemschutter hoopt niet,

Foto C. Steenbergh.

DE PRINSEGRACHT BIJ DE NOORDERKERK TE AMSTERDAM.

dat er een vinden op moge volgen, of dat wie na ons komen, het zoeken reeds als gevonden-hebben zullen roemen, en de karaktervolle gevangenissen met hunne platte daken en hunne ons soms wat gezocht voorkomende vorm-verlevendige uitbouwen en balkons, niet slechts belangwekkende experimenten van knappe bouwmeesters, maar ook het schoonheidsgevoel bevredigende scheppingen zullen achten? Neen, er is alle reden om te hopen, en vertrouwen te hebben, al is de zon nog niet opgegaan, omdat Chantecler-jonge-Amsterdamsche-school dit luidkeels rondkraait. ☼ O, wij willen niet pogen den overmoed der „jongeren” te beteugelen, die hun immers voor hun zoeken en volharden onontbeerlijk is. Maar wel willen wij hun een halt toeroepen, als zij zich meenen te mogen vergrijpen aan de oude schoonheid, terwijl uitgestrekte nieuwe wijken ter hunner beschikking staan. Wel moeten wij er ons tegen verzetten, als zij in den onvolprezen driedubbelen gordel der Amsterdamsche grachten bruggen bouwen, die — misschien (?) elders een sieraad — hier met hun onrustig steen- en hekwerk, hunne verticale lijnen, vloeken met de horizontale rust der grachten. En wel moeten wij onze waarschuwend stem laten hooren, als een architect de vergissing van het hooge gebouw der Handels-Maatschappij, dat de beroemde bocht der Heerengracht jammerlijk ontsiert, tracht goed te praten door te zeggen: ja, nu hindert dat nog wat, maar dat komt wel in orde, als daarnaast even hooge, moderne gebouwen worden opgetrokken. Dan worden wij conservatief en zeggen: van onze grachten blijft gij af. ☼ „Maar een stad is toch immers geen museum, doch een levend organisme”, hooren wij den heer Gulden zeggen. Zeker. Wij hebben dat óók al eens betoogd, toen wij opkwamen voor modernisering van de klokkenstem van dit levend organisme, onze carillons. Een klokkenspel in zijn geheel is geen monument, evenmin als een stad in haar geheel, en door de eeuwen heen is daaraan gewijzigd, zijn oude, gebarsten klokken door nieuwe vervangen, zijn nieuwe klokken bijgevoegd, en zijn verbindingsdraden

en klavier en al datgene wat tot 't gebruik der klokken dient, veranderd. Maar een klokkenspel bestaat, in zijn belangrijkste deelen, in de meeste gevallen uit monumenten van groote waarde, als bijvoorbeeld de Hemony-klokken, die niet te verbeteren zijn, en waar wij onze handen van af hebben te houden. ☼ Van 't levend organisme dat stad — i.c. Amsterdam — heet, maken ook zulke monumenten van onschatbare waarde, zulke Hemony-klokken deel uit. En daartoe behooren allereerst de drie 17e eeuwse grachten der hoofdstad. Zij nemen in ons land een geheel bijzondere plaats in. De meeste onzer mooie grachten zijn óf reeds in oude tijden bestaande vaarten, die bij 't ontstaan en den groei der stad ombouwd werden, óf voormalige vestinggrachten, die na een stadsuitbreiding tot binnengracht werden, óf als binnenhavens gegraven en thans, in vele gevallen daarvoor niet meer voldoende, vaak van een gewone gracht met minder wijsche bestemming niet meer te onderscheiden. De drie Amsterdamsche grachten echter maken deel uit van een grootsch opgezet uitbreidingsplan, waaraan slechts in de zich zoo uitbreidende machtige koopstad der Republiek behoefte was. Zij zijn niet toevallig mooi, zij danken hun schoonheid aan een opzettelijk streven naar schoonheid. Het zij verre van ons, het behoud van het toevallig-schoone van geen beteekenis te achten. Maar waar is, dat wie deze Amsterdamsche grachten ontsiert, niet alleen der schoonheid geweld aandoet, maar tegelijk een doelbewuste schepping, van een kunstzinnig voorgelacht schendt, en in zijn overmoed een droevig gemis van schoonheidsgevoel, aan gemis van piëteit paart. ☼ Een der jongere architecten heeft onlangs naar aanleiding van de oprichting der vereeniging „de Hollandsche molen” beweerd, dat onze windmolens, ook door hem een sieraad van ons land geacht, uit den tijd zijn, en dus alle verdwijnen moeten. Zie hier een vandalisme uit beginsel, dat ons onbegrijpelijk is. Aangenomen dat alle windmolens uit den tijd zijn — wat nog zoo zeker niet is — moeten zij daarom, ondanks hun schoonheid,

ondanks de gewichtige diensten die zij ons bewezen hebben (men denke aan de watermolens) alle verdwijnen? Moeten dus alle overgebleven stadspoorten en vestingstorens (die zeker uit den tijd zijn) verdwijnen; moeten Amsterdamsche poort te Haarlem en Kronenburgertoren te Nijmegen onder sloopershanden vallen? Moet het Paleis op den Dam, het Stadhuis dat vooral inwendig sprekend van de 17e eeuwse periode der hooghartige Amsterdamsche patriciërs, evenzeer uit den tijd is, gesloopt worden? Natuurlijk, volgens dezen architect. Wij voor ons meenen, dat 't niet meer dan natuurlijk is, dat men datgene wat men schoon vindt, en waaraan schoone herinneringen zijn verbonden, tegen algeheele verdwijning wil behoeden. ☼ Hoe het zij, onze grachten zijn nog niet uit den tijd, al kunnen dan de oude patriciërshuizen op den duur helaas niet meer als woonhuizen gehandhaafd worden; zelfs de vandaal-uit-principe zal 't dus met zijn beginselen kunnen overeenbrengen, om aan onze zijde te strijden voor 't behoud van hunne schoonheid. A. L.

COCOSPALMEN.

COCOSPALMEN zijn geen planten van ons klimaat, en de eenige vorm, waarin wij in onze Noordelijke landen met deze palmen in aanraking komen, is die van hare vruchten en dezer producten, of ook als sierplanten, welke laatste dan, vergeleken met de majestueuse ontwikkeling van volwassen planten in haar warmer vaderland, enkel als jeugdvormen moeten opgevat worden. ☼ Onder de Cocospalmen, welke hier als sierplant worden gekweekt, kan de Cocospalm, welke de eetbare cocosnoten levert, n.l. *Cocos nucifera*, niet gerangschikt worden. Ze eischt te veel warmte, en is ook te lastig in cultuur, om ze voor een gebruik als sierplant voor kamer of serre aan te kunnen bevelen. Dat neemt niet weg dat versch geïmporteerde cocosnoten hier, in een warme, vochtige ruimte, een broeikas of serre, gebracht, zonder bezwaar zullen kunnen ontkiemen en vrij snel zich tot een decoratieve plant kunnen ontwikkelen. Maar juist haar vlugge groei maakt dat ze in zulk een omgeving ook spoedig te groot wordt, terwijl ze in kamers geen geschikt milieu voor hare ontwikkeling vinden. ☼ Toch loont het de moeite de ontwikkeling van een cocospalm uit het zaad na te gaan, en, voor wie over een warme kas of serre beschikt, ligt dit belangwekkend proces binnen zijn bereik. ☼ De cocosnoten, zooals die hier te lande ter markt komen, zijn eigenlijk ontbolsterde vruchten. Een complete cocosvrucht is ongeveer zoo groot als een flink kinderhoofd, en bestaat uit een aan de buitenzijde gladde vruchtschaal, met een dikke binnenzijde van droge, taaie vezels, in het midden waarvan de eigenlijke noot zich bevindt. Deze bestaat uit den ons bekenden, zeer harden steenkern, waarbinnen het zaad rust, dat samengesteld is uit een laag wit, zoetsmakend eiwit- en olierijk vruchtvliesch, 't welk tegen den binnenwand der steenkern zit aangedrukt, en een centrale holle ruimte, waarin een frisch smakende vloeistof zich bevindt, ons als cocosmelk bekend, en dat op te vatten is als vloeibaar kiemwit. Het witte vruchtvliesch wordt als lekkernij zeer gewaardeerd, en levert, gedroogd, ook een gewichtig handelsartikel, de copra, welke zulk een belangrijke rol speelt in de bereiding van spijsolie (plantenboter), van vetten voor de zeepfabricatie, enz. ☼ Elk zaad bezit aan de steenzijde der vrucht, drie kiemplaatzen, z.g. „oogen”, van welke er twee gesloten zijn, terwijl de derde door een dun dekseltje is overtogen. Hier treedt de eenige zich ontwikkelende kiem, de toekomstige jonge plant, naar buiten, welke al spoedig wortels uitzendt. Bij complete vruchten groeien die eerste wortels aanvankelijk in de vezelmasse, die zich tusschen de harde steenkern en den buiten-vruchtwand bevindt. Bij ontbolsterde noten,

JONGE VRUCHTDRAGENDE
COCOSPALM.

welke in den bodem uitgelegd werden, komen de wortels natuurlijk dadelijk met de omringende aarde in aanraking. In Indië hangt men de cocosvruchten, welke men wil laten ontkiemen, wel gewoonweg op een beschaduwde plaats buiten aan een boom of struik op, om dan later de gekiemde noten in den grond te leggen. Zelf had ik volkomen succes, door zulke noten in vochtig turfmolm, en ook in potten met aarde, op een onderaan verwarmd tablet in een warme kas te brengen. Toch gaat de eigenlijke kieming niet vlug, en gaat er vaak een half jaar mee heen voor de kiem haar eerste verschijning boven den grond maakt. ☼ Wat bij de kieming in het zaad of noot geschiedt, is in hooge mate belangwekkend. Tegenovergesteld aan de kiem, welke uit de noot door de bovenvermelde kiemopening naar buiten treedt, groeit de eenige zaadlob of kiemblad (zooals men weet behooren de palmen tot de eenzaadlobbige planten) in het zaad naar binnen uit. Dit kiemblad heeft al heel weinig van een blad weg. Het heeft een zwamachtig uiterlijk, en doet dienst als zuigorgaan, door het kiemwit in de noot op te nemen en als voedsel te

vervoeren naar de uitgroeiende kiem. Het is dus een zeer gewichtig orgaan voor de jonge plant, en men zal begrijpen, dat het van het grootste gewicht is de noot niet van de zich ontwikkelende jonge plant te scheiden, voor zij zelf daarvan loslaat door natuurlijke afsterving der verbinding. ☼ Dank zij de vezelige middenstof tusschen de beide vruchtschalen, en de holle ruimte in het zaad, blijven de vruchten op het water drijven. De vruchten kunnen, wanneer ze in zee vallen, door dit drijfvermogen groote afstanden over zee afleggen, en op de kusten van ver verwijderde landen aanspoelen, waar ze, als het milieu haar gunstig is, ontkiemen en tot zelfstandige planten kunnen opgroeien. Voor de eerste levensbehoeften is de jonge kiemplant geborgen, wijl de vezelige tussenstof der vrucht op de reis in het water voldoende vocht heeft opgenomen voor de eerste behoeften aan vocht der jonge wortels, en de noten zelf ook in haar binnenste vocht bezitten in den vorm van het vloeibare kiemwit. Dit drijfvermogen der cocosvruchten kan als verklaring dienen van de enorme verspreiding van den cocospalm, welke in schier alle vochtige tropenlanden en -kusten der aarde voorkomt, van Amerika, Azië, Afrika, Australië, enz. ☼ Wat het eigenlijke vaderland van den cocospalm is, is niet met zekerheid bekend. Vermoedelijk is dit in Midden-Amerika te zoeken, waar in de oerwouden van Panama de cocospalm wild-groeiend wordt aangetroffen. ☼ Volgens W a r b u r g begint de cocospalm gewoonlijk eerst in het vijfde jaar vrucht te dragen en tot het twintigste jaar neemt de productiviteit geleidelijk toe. Tien jaar oude boomen leveren reeds belangrijke oogsten en de vruchtbaarheid houdt aan tot het zeventigste en tachtigste jaar. Gemiddeld brengt een cocospalm 50 tot 100 vruchten per jaar tot ontwikkeling. ☼ Behalve de vruchten, die copra leveren, en vezels, waarvan borstels, cocosmatten en touwen vervaardigd worden, is ook het hout van den cocospalm te gebruiken, hetwelk in den bladen worden als dakbedekking aangewend en voorts gebruikt voor het vlechten van mandwerk, zeilen en matten, en van het netweefsel aan den voet der bladen worden zeeven en kleederen vervaardigd, terwijl de bloemscheden tot bindmateriaal, fakkels en dergelijke zaken verwerkt worden. (Slot volgt).

v. L.

DE BALE DESA.

☼ Hieronder wordt op de verschillende eilanden van den Indischen archipel verstaan een gebouwtje voor de rechtspraak en de vergadering der hoofden. Ook is de bale desa de plaats waar het desahoofd (dorpshoofd) de bevolking tesamen

EEN BALE DESA.

roept om een of andere printah (bevel) bekend te maken of wel met zijn medebestuurleden en de overige mannelijke bevolking besprekingen houdt. ☒ Bovenstaande afbeelding is van een bale desa op het eiland Bali; van een verhoogden zetel is het dorps hoofd bezig eenige mededeelingen te doen aan belanghebbenden bij de rijstcultuur naar aanleiding van een meeningsverschil, ontstaan over de verdeling van het irrigatiewater voor de rijstvelden. Van alle voornamen zaken, het inwendig bestuur betreffende of in verband staande met de uitoefening van het landbouw- en veeteeltbedrijf, belastingheffing enz. wordt van de ter zake genomen beslissing mededeeling gedaan in de bale desa. ☒ Nu vallen er in de overigens vreedzame inlandsche samenleving herhaaldelijk dingen van minder belang voor, waarvoor de hulp van het dorps hoofd wordt ingeroepen, die dan met zijn politiehooft een onderzoek instelt en zoo mogelijk de betrokken partijen tot een minnelijke schikking tracht te brengen. Dit gelukt evenwel lang niet altijd, vooral wanneer het gaat over verschillen ontstaan met een naburige desa of wel tusschen personen van de eigen desa over al of niet rechtmatige aanspraken op grondbezit. ☒ Ten slotte wordt in sommige streken de bale desa ook gebezigd als slaapplek voor ongehuwde mannen en voor gehuwden, die niet in de echtelijke woning vertoeven, hetgeen o.a. in Atjeh nog al veel in zwang is. Al naar gelang van de streek en de zeden en gewoonten der bevolking, valt er verschil in bouwtrant waar te nemen, zoowel in de huizen als ook in de bale desa. In de Padangsche Bovenlanden rust deze op ongeveer 2½ Meter hoog boven den grond uitstekende zware houten stijlen, terwijl het dak den vorm bezit van de wijduitstaande sierlijk omgebogen horens van den karbouw (buffel), het dier dat vooral daar een bijzondere plaats inneemt in de groote volkshuishouding der Maleiers. 't H.

DE „PENSENHUSEN” TE GENT.

ER gaat voor mij van Gent een buitengewone bekoring uit, geen zoete bedwelmung, welke droomend doet herdenken vergane schoonheid, verleden leven, maar een meeslepende, een meesleurende aantrekkingskracht, die maakt, dat het daverend, roezemoezige leven rondom, de verbinding tot stand brengt tusschen de machtige nijverheidsstad der 20e eeuw en den nóg sterkeren, nóg zelfbewusteren burgerstaat van middeleeuwen en nieuwe historie. Eénzelfde geest waart door de vaak gerestaureerde monumenten uit vroegeren tijd, als door de bouwwer-

ken, zelfs door de zwartberookte fabrieken, de bewalmde nuchtere huizen van thans. En het is deze geest, die 't mogelijk maakt hiër de restauratie te verdragen, welke ginds in Brugge irriteerde als een bewijs van onmacht, welke 't mogelijk maakt hiër te bewonderen, wat ginds afkeurenswaardig leek. In Brugge, waar 't moderne leven vreest zich te uiten, met zijn onvermijdelijk rumoer, en alles 'n toevlucht zoekt in 't verleden, is het zelfbewustzijn, dat oorzaak was van zijn grootheid, vergaan, in Gent leeft 't voort, even pralend en even zeker als voorheen. En de gerestaureerde monumenten zijn als een brug, door de moderne Gentenaars gebouwd naar hun voorvaderen, hun broeders in den geest. ☒ Daarom is 't, dat de schilderachtigheid der pensenhuisen van 't Groot Vleeschhuis, aan de Groenselmart gelegen, bewonderd kan worden, zonder sentimentaliteit, ook omdat de weer opgebouwde „husekes” in hun volkomen symmetrie, met hun voortdurend zich herhalende trapgevels, blijk geven van een eenvoud, een harmonie en een zekerheid, welke ook door den modernen bouwmeester als

hoogste schoonheid wordt nagestreefd. ☒ Het Groot Vleeschhuis werd tusschen 1408 en 1417 door den meester-metselaar Wauter Martins gebouwd volgens de plannen van Gillis de Butter. Wel in den tijd, toen de „horribles tisserands”, gelijk de Fransche koning de Gentsche burgers placht te noemen, den strijd tegen den graaf, zij het dan ook op de meest eervolle wijze, met behoud van al hun keuren en privilegiën, hadden moeten opgeven, maar óók in den tijd, dat een andere voorspoed de stad deed herleven. Gent had zich reeds in de 14e eeuw den doortocht verzekerd van het graan, dat langs Leie en Schelde uit Frankrijk gevoerd werd. En ook de scheepvaart bracht, evenals de tapijtweverij, die de vroegere lakenweverij geheel verdrong, nieuwe welvaart aan de stad. Een welvaart, welke de slaggers het eerst demonstreerden, toen ze deze vleeschhal lieten bouwen. ☒ Nóg beheerschte de godsdienst voor een groot deel het maatschappelijk leven. Dus werd in 1417 de voorgevel van 't vleeschhuis met twee beelden versierd, het eene van de H. Maagd, het andere van St. Jan; de beeldenstorm der zestiende eeuw, die ook Gent niet spaarde, deed ze verdwijnen. In de zeventiende eeuw werd weder een Maria-beeld in een nis midden in den gevel geplaatst, de zoogenaamde Heilige Maagd met den inkkoker. ☒ De slaggers vergaten, in weerwil van hun bedrijf, niet God te eeren: in 1488 werd in de hal een kapel ingericht. Waarschijnlijk heeft Nabur Martins, een bekend Gentsch schilder, de muurschildering achter het altaar in die kapel geschilderd, in 1855 onder een dikke verflaag teruggevonden, een verflaag, welke waarschijnlijk haar behoud is geweest. Immers het

DE PENSENHUIZEN TE GENT.

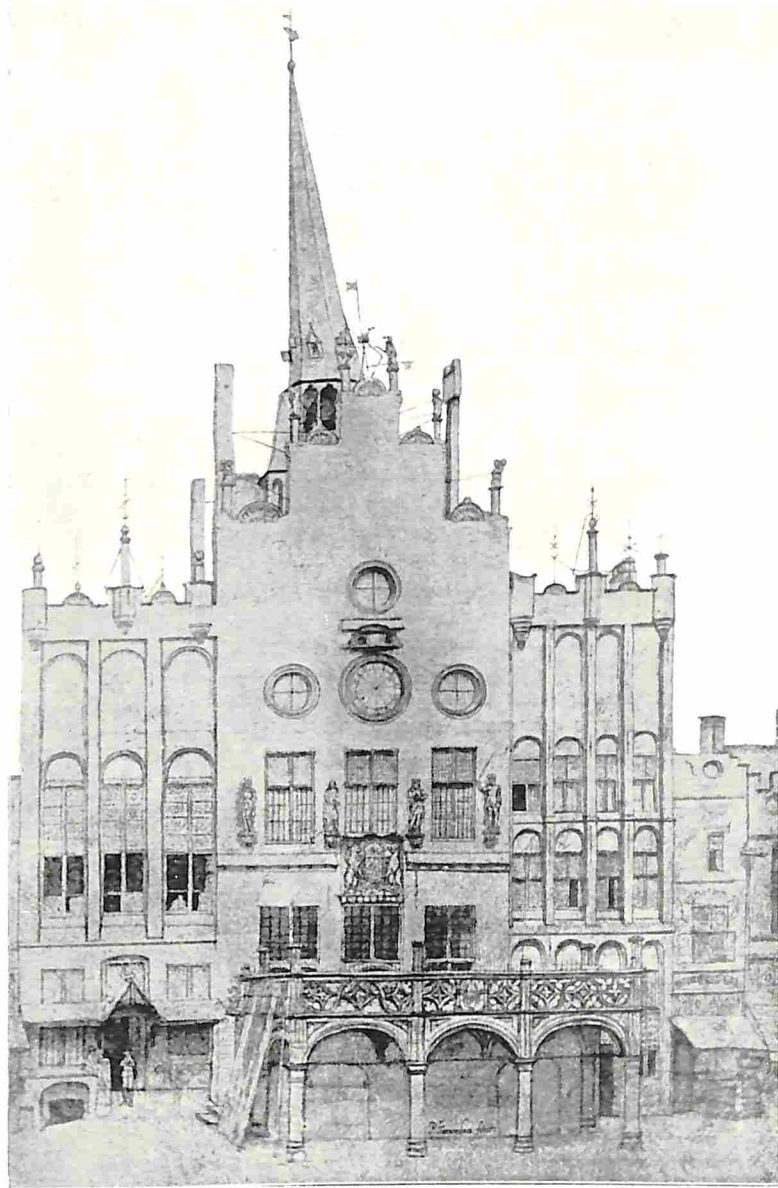
klimaat heeft in deze streken een buitengewoon vernietigenden invloed gehad op de muurschilderingen; ook het feit dat voor de schildering van Nabur Martins olieverf werd gebruikt, zal tot de conserveering hebben bijgedragen. De invloed der gebroeders van Eijck is hier onmiskenbaar te onderscheiden; Jacob de Ketelboetere schonk in 1448 de wandschildering, gelijk een opschrift bewijst. Erop afgebeeld waren hertog Filips de Goede, zijn derde gemalin Isabella van Portugal, Karel, graaf van Charolais en Adolf van Cleef. Wel merkwaardig is 't, dat een gildebroeder, als Jacob de Ketelboetere toch zeker is geweest, een beeltenis liet schilderen van den vorst, tegen wien eenige jaren later de Gentsche ambachten openlijk in verzet kwamen, een verzet, dat ze boetten in den slag bij Gavere (23 Juli 1453), waar ze door de huurlingen van den hertog volkomen werden verslagen. ☒ Voortdurend trouwens smeulde in het democratische Gent de haat tegen

hun machtige heerschers, de hertogen van Bourgondië. Steeds opnieuw pogen ze, zelfbewust, hun eigen macht, hun eigen regeering te vestigen. Zoo ook onder de regeering van Keizer Karel V. Aanvankelijk gaven de Gentenaars blijk van een sterke gehechtheid aan den vorst, die in hun midden was geboren, en met wiens roem zij medeleefden. Maar tegen den belastingdruk, die hun vermogens en hun inkomsten aantastten, was hun trouw niet bestand. In 1537 kwam 't tot openlijken opstand en men droomde er reeds van van Gent te maken, wat het onder Jacob van Artevelde en Lodewijk van Nevers was geweest. Maar toen, in 1540 de keizer voor de muren der stad verscheen, waagde men zelfs geen tegenstand. Het oude stedelijk gezag werd geheel onderworpen aan het hoofdbestuur van het land; zoo was 't mogelijk dat ook de vleeschhousers hun vrijheid verlorer. Immers Karel V kende uitsluitend aan de families Deynoodt, van Loo, van Melle en Minne het recht toe de vleeschhousersnering uit te oefenen, een recht, dat tot de Fransche overheersching steeds door hen, de zoogenaamde „Prinsenkinderen”, voor hun families werd vastgehouden. ☒ In 1884 werd de vleeschmarkt naar de nieuwe hal, aan den overkant van de Leie overgebracht en tegelijk werd 't noodzakelijk geacht het zoo stijlvolle gebouw te metamorfoseeren in een even zoo stijlloos pakhuis, door de schilderachtige trapgevels af te breken en het dak geheel te laten doorloopen. Gelukkig, — in dit geval gelukkig — zag men later in, welke schoonheid op deze wijze werd vernietigd en werden door een betamelijke restauratie de „Pensenhuisen” in eere hersteld. ☒ Herinnering aan vroeger tijd bewaren ook de ijzeren ringen en ketens (dateerend uit de 15e eeuw), welke tegen den muur van het Vleeschhuis zijn bevestigd. Het zijn de ringen en ketens van de bank voor de menschen, die aan de kaak werden gesteld en overgeleverd waren aan de verachting en bespottung hunner medemenschen, zeker voor 'n groot deel gerequireerd uit hen, die hun bedrijf in de Pensenhuisen uitoefenden, voorzeker niet het zachtzinnigste deel der menschheid. ☒ Een laatste notitie: tot in de 18e eeuw werd, daar de vleeschhandel gedurende de vasten was verboden, de halfvasten markt in de hal gehouden en werden de kramen daar neergezet. RO VAN OVEN.

Het stadhuis van 's-Hertogenbosch

Voor degenen, die het tegenwoordige stadhuis van 's-Hertogenbosch kennen, is het natuurlijk overbodig te zeggen, dat de op deze bladzijde afgebeelde gevel niet meer voor het stadhuis staat; hij werd afgebroken in 1670 en door den tegenwoordigen vervangen. Over den ouderdom van dien gevel bestaat een meeningsverschil. L. Veneman, de eerste bouwhersteller der Bossche kathedraal, zegt dat hij uit de XIIe eeuw is en Dr. X. Smits beweert, dat hij uit de XVIe eeuw dagteekent en gebouwd werd tusschen de jaren 1529—1533. „Deze data,” zegt hij, „zijn niet alleen in de stadsarchieven vermeld, maar zelfs in den gevel van het eerste stadhuis gegrift!” 1) ☒ Veneman's bewering kunnen we vrijwel onbesproken laten, daar van de XIIe eeuw hier natuurlijk geen sprake is, de bewering van

Dr. Smits mogen we zoo niet voorbijgaan, wijl hij „gedocumenteerd” voor den dag komt met de „stadsarchieven” en de „data”, welke in de gevel „gegrift” stonden volgens hem. Met de „stadsarchieven” bedoelt Dr. Smits natuurlijk de *Stadsrekeningen* over die jaren, want andere bescheiden betreffende het bedoelde stadhuis zijn er tot nog toe niet gevonden. Welnu, die rekeningen heb ik nagezien en daaruit blijkt heel duidelijk, dat er slechts *een jaar* aan den stadhuisgevel gewerkt is en *geen vier*. Wat nu de „ingegrifte data 1529—1533” betreft, moet ik opmerken dat het eerste jaartal *niet* op den gevel heeft gestaan, maar alleen het laatste, zooals de teekening van Pieter Saenredam van 1632 te zien geeft. 2) ☒ De gevel van het stadhuis werd in de jaren 1529—1533 niet „gebouwd”, hij bestond reeds. Alleen heeft men hem in 1529—1530 „gerepareerd” zooals ook uit de *ontvangsten* van dat jaar blijkt. 3) ☒ Men maakte de kelders welke nog daaronder liggen, en stelde de *pui of hooge stoep*, welke op onze afbeelding te zien is, men bracht tegen den gevel aan het wapen van keizer Karel V en de wapenen der negen regeerende schepenen 4), en in den gevel het uurwerk met het ruiterspel en ten slotte werd het kruis boven het gebouw verguld, wat zeker op het einde van het werk wijst. In de

DE IN 1670 AFGEBROKEN GEVEL VAN HET STADHUIS TE 'S-HERTOGENBOSCH.

jaren 1530—1533 wordt van geen bouwen of verbouwen meer gesproken, alleen in het laatste jaar werd de gevel *geverfd*, waarop het jaartal 1533 wel doelen zal. ☒ Dr. Smits zegt ook nog: „Van witten steen had men de wapenschilden van Keizer Karel V, der toenmalige schepenen en de vier groote beelden in den gevel van het stadhuis gemaakt”, waarmede ik niet geheel accoord met hem ga. De rekening van 1529/30 zegt dat er steen gekocht werd „totten maken van den Keysers, ende die wapenen van den schepenen voor traethuys”, wat ik versta als: tot het maken van het *wapen* van den keizer en de wapenen der schepenen. ☒ De beelden zijn zeer waarschijnlijk eerst in 1532 33 tegen den „op rekeninghe van den personagiën voer der Heeren huys staende te maken”, terwijl in datzelfde jaar verantwoord wordt het schilderen „van den vier beelden ofte personagiën staende voer tvoors. raethuys.” ☒ Volgens de teekening van Saenredam stelden de beelden een vrouwelijke en drie

mannelijke figuren voor, waarvan twee de keizerskroon en één de koningskroon droegen. Ook de rekeningen wijzen op keizersbeelden, want in 1539 krijgt een keizer een verguld houten mes in de hand en in 1605 geeft men keizer Maximiliaan een nieuw rapier. In het vrouwebeeld durf ik Johanna, hertogin van Brabant, veronderstellen en in het derde mannebeeld haar gemaal Wenceslaus, koning van Bohemen. De volgorde zou dan wezen (rechts van de afbeelding te beginnen) Karel V, Johanna, Wenceslaus, Maximiliaan. Het raadhuis is oorspronkelijk niet breder geweest dan het gedeelte waar de pui voor staat, de rechter en linker vleugel zijn later bijgetrokken. De rechtere vleugel (links van den toeschouwer) was de „Goffel” of stads „theerhuys”, waarin de schepenen hunne maaltijden hielden en de hooge gasten ontvingen. In 1530 woonde daarin de groenroode Amelissen van Ampstel, die voor het bewaren der „stat scenckannen ende den last van scencken te hebbene” 11 car. gld en 16 st. ontving.

Het stadsbestuur stelde er prijs op dat het „eethuis” er goed uitzag. Het liet in 1544/45 een luifel en zitbanken daaraan maken, welke *antycyse* gesneden werden, waaraan een beeldsnijder meer dan 16 dagen werkte. Het verhaal, dat dit huis zijn naam zou hebben te danken aan eene broederschap, wier leden zich de „Gaffel” noemden en die zich ten doel hadden gesteld de Gelderschen, die de Meierij onveilig maakten, hieruit te keeren, lijkt mij tot de romantiek der XVIIIe eeuw te behooren. De linkervleugel was het huis *Sinter Claes*, het gildehuis der bossche kramers, die het in 1494 hadden gekocht en het in 1599 aan de stad in eigendom overdroegen. Beide huizen hebben natuurlijk voor zij bij het raadhuis werden getrokken een anderen gevel gehad, althans zeker is het gedeelte boven het benedenhuis anders geseest. De bovengevel van de „Goffel” kan in 1529 verbouwd zijn, wat wel eenigszins uit de rekening van dat jaar is af te leiden, en die van *Sinter Claes* waarschijnlijk in 1606/07, daar in de rekeningen van dat jaar uitgaven geboekt staan voor werkzaamheden aan raadhuis en *Sinter Claes*. Men kan den gevel van het stadhuis nu juist niet fraai noemen en het aanbrenge van het groote wapen en de klok met het steekspel hebben het we-

nige moois, dat hij bezat, niet verhoogd. De nieuwe laatgotische pui gaf eenig „cachet” aan het gebouw; hare balustrade was versierd met wapens en zij rustte op vier losstaande, twee halve kolonnetten en twee culs-de-lampe. De ruimte onder de pui werd door de stad verpacht; in 1514 en nog vele jaren later, bood daar Adriaen Rolofs aan het Bossche publiek zijne boeken, platen en teekeningen te koop aan. Twee deuren onder de pui gaven toegang tot de kelders en twee trappen aan weerszijden der pui voerden tot het inwendige van het raadhuis, waarvan tot nog toe zoo goed als niets meer bekend is. Of het in 't midden der XVIe eeuw al was zooals Van Oudenhoven het in 1670 beschrijft, is misschien wel mogelijk. „In het inkomen,” zegt hij, „is een grooten sael, ende is dan voorts verdeelt in verscheyde plaatse ende voor aen is eene groote schoone Kamer, daer de Schepenen hare vergaderinge hebben. Daer is oock een plaets daer de Rol gehouden wordt, item, een

Visiteurkamer, Een Trouwkamer, De Kamer van St. Nicolaas. Cantoren voor de Pensionarissen, Rentmeesters, Getuyghschrijvers, etc. De Platte-Landstkamer ende de Goffelkamer, ende is achter om leegh de Griffie met de Secretarije.” 5) Het verbouwen of vernieuwen der kelders onder het raadhuis in 1529 geschiedde, omdat de oude zoo slecht waren, dat de schepenen ze niet meer konden verhuren. De bouwmeester daarvan en ook van de hierboven genoemde pui, was Jan Derkennis, een der bouwmeesters der Bossche kathedraal. De kelder loopt onder de hal van het stadhuis en was tot 1908 slechts aan opzichters en werklieden der stad bekend. In dat jaar viel zijne belangrijkheid op aan den heer Jan Mosmans, die onmiddellijk, als beoefenaar der Bossche geschiedenis, eene voorloopige studie er van maakte en die in de dagbladen publiceerde. Later gaf hij in „Het Huis Oud en Nieuw” (1909) eene meer volledige beschrijving, waardoor het gemeentebestuur aangespoord werd den kelder

te doen restaureeren. Ook Dr. Smits besprak dien kelder maar werd op sommige architectonische punten weerlegd door den rijksarchitect A. Mulder. 6) Deze kelder bestaat uit twee naast elkaar loopende banken, die oorspronkelijk in de lengte zes traveeën telden, welke door den onderbouw van de in 1670 verbouwden stadhuisgevel tot vier werden teruggebracht. De traveeën zijn nagenoeg zuiver rechthoekig, terwijl ieder gewelf, door twee kruisribben in vier velden verdeeld, omtrent vierkant is. De graten, van geprofileerden baksteen beschrijven een licht geprononceerde Tudorlijn en rusten gezamenlijk op drie vrijstaande en twee halfingemetselde kolonnetten en langs de baksteenwanden op tien natuursteenen draagkorven. Het materiaal der kolonnetten is witte steen uit Antwerpen en Brussel aangevoerd, behalve voor de basementen, die van hardsteen zijn. In een der achterste gewelven bevindt zich een vierkante opening, waarvan te 's Hertogenbosch het vertelsel gaat, dat die gebruikt werd voor geheime straffen, wanneer het aanzien van den te straffen persoon of die zijner familie belette eene openbare straf toe te dienen, wat wel wat legendarisch klinkt. Vooraan in den kelder zijn nog overblijfselen van twee gothische schoorsteenen, schraal gepro-

fileerde basementen met een paar spijlen. In de wanden bevinden zich verschillende nissen (visiërgaten gelijkende), welke zeer waarschijnlijk voor het plaatsen van lampen gediend hebben. De ingang tot den kelder is niet meer voor, maar achter. Nu, na de restauratie, doet hij eerder aan eene gothische halle, dan aan een kelder denken. In den kelder zijn heden ter bezichtiging opgesteld de oude folter- en strafwerktuigen, zooals de pijnbank, de pijningsstoel, de radbraak, de schandpaal; het schavot, de brandmerkijzers met het vuurwagentje en de beulzwaarden. Een zeer merkwaardig voorwerp, dat men bijna nergens aantreft, is de *huik*, een soort houten huisje, geheel besneden. Men ziet er op driemaal den stadsboom en een menigte padden, slangen en hagedissen. De *huik* werd zedeloze vrouwen op het hoofd gehangen en door middel van een ijzeren beugel, die binnen in zit, om den hals der vrouw bevestigd. Aldus getooid, voerde men haar eenige malen rond de markt en

Foto C. Steenbergh.

HET STADHUIS TE 'S-HERTOGENBOSCH.
VOORGEVEL.

het volk mocht dan met vuil naar die ongelukkigen werpen. In het laatst der XVIIIe eeuw werd deze manier van straffen nog toegepast. Deze huik dateert uit het jaar 1686. ¶ In den nacht van 25 op 26 December 1669 brak in de aan het stadhuis belendende gebouwen een brand uit, welke echter van geen groote beteekenis was. Twee dagen daarna werd door het stadsbestuur eene commissie samengesteld om een plan te ontwerpen tot herstel der visitekamer, welke in die gebouwen gelegen had. Deze commissie kwam den 1 Februari 1670 met haar plan ter vergadering en kreeg toen opdracht hetzelfde nader uit te werken en tevens naar geldmiddelen om te zien, waaruit de herstelling zou kunnen betaald worden. In de vergadering van 7 Maart kwam men tot andere plannen en dit op advies van eenige inwoners der stad, die het een voordeel voor de stad achtten een nieuwen voorgevel aan het stadhuis te bouwen, waartoe dan ook besloten werd. ¶ Men toog met spoed aan het werk en den 10en Mei van dat zelfde jaar werden de *twee eerste steenen*, n.l. een gewone steen en een hardsteen, gelegd, waarvoor Gijsbert der Lit, Adriaen Schei en hunne gezellen 60 gulden kregen. ¶ Niet alleen de gevel, maar ook het inwendige van het gebouw werd vernieuwd, en aan de uitgaven voor meubilering enz. in 1693 zou men zeggen, dat men toen eerst met het bouwen en verbouwen gereed is gekomen. ¶ Het praatje dat Jacob van Campen, de bouwmeester van het paleis te Amsterdam, de bouwmeester van het Bossche stadhuis zou geweest zijn, is natuurlijk niet waar, want deze was toen reeds 13 jaar dood. ¶ Het nieuwe stadhuis is niet van één ontwerper. Dirk van Lith, een Bosschenaar, ontwierp het algemeen plan. De Hagenaar Pieter Minne teekende den voorgevel en een tweede Bosschenaar Peter van Goch maakte de plannen voor voorpui, poort, benedenvestibule en vierschaar. De schetsen en teekeningen dezer drie bouwmeesters schijnen door den Rotterdamschen architect Jeremiassen verbeterd te zijn. De achtergevel en de gevel der galerij, welke het hoofdgebouw met de achtergebouwen verbindt, zijn ontworpen door Jacob Roman, den bouwmeester van Koning-Stadhouder Willem III. ¶ De voorgevel werd gebouwd in de *style colossal*. De voorpui, waarvan in 1679 de eerste steen gelegd was, werd in 1791 veranderd in een breed bordes, dat in 1913 weer plaats moest maken voor eene pui in den oorspronkelijken vorm. Het oude ruiterspel van 1529 werd in den nieuwen gevel overgebracht en het frontispies werd versierd met het stadswapen. ¶ De toren behoort niet tot de verbouwing van 1690. Reeds 20 jaren vroeger was men al begonnen met dien op te trekken naar teekeningen van Jacob van der Laar en Adriaen Cornelisse van der Sterren. Het klokkespel daarin bestaat uit 23 klokken, waarvan een gedeelte gegoten is door F. en P. Hemony en een ander gedeelte door Melchior de Haze. De groote uurklok heeft een diameter van 1.20 M en boven een omtrek van 2.10 M. Zij behoort tot de oudste klokken van het land en werd gegoten in 1372; haar opschrift in gothische hoofdletters luidt:

Ic heit Maria doercloc
Die lude staen na mi op,
Ic werd gheslaghen van dezen werc
Daer om ben ic groet ende sterc.
MCCCLXXII.

¶ Als men de groote poort van het stadhuis is binnengegaan, bevindt men zich in de benedenhal, welke ligt boven den hiervoor besproken kelder. Die goed geproportioneerde hal heeft een deftig aanzien en bezit eene rustige stemming. Het eerst valt hier het oog op de achterin gelegen *vierschaar* met kolommen en balustrade omgeven en waarin vroeger door de schepenen, zoowel in civiele als crimineele zaken, werd rechtgesproken. De zoldering der hal bestaat uit zware met sleutelstukken ondervangen moerbinten, waarop kinderbintjes zijn gelegd. Vier bureaux komen in de hal uit en twee portieken geven toegang tot de trappen, welke naar de bovenverdieping voeren. ¶ Met trots mag de Bosschenaar wijzen op de hier aanwezige wandbeschilderingen van hun oud-stadgenoot Prof. A. Derkinderen. De linker beschildering werd in 1892 aan de stad aangeboden door het departement 's-Hertogenbosch van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de rechter in 1897 door eenige voornamen ingezetenen en kunstminnende landgenooten. ¶ Het zou ons te ver voeren, wanneer wij hier eene uitgebreide beschrijving der voorstellingen gingen geven, eene kleine aanduiding

is voldoende. De eerstgenoemde wandbeschildering heeft betrekking op de stichting der stad. De schilder beschouwde die stichting als een feit, behoorende en passende in de reeks van feiten, die de XIIIe eeuw hebben gemaakt tot een der merkwaardigste tijdperken der Europeesche beschavingsgeschiedenis, en daarom liet hij die stichting zien in verband met de sterkste uitingen van het toenmalige leven. Het hoofdtafereel geeft den hertog van Brabant weer, te paard gezeten en gereed met een paar bedienden ter jacht uit te trekken; hij is in gesprek met de mannen, die bezig zijn boomen te vellen. Achter hem verheft zich zijn jachtslot, waaromheen het opkomende stadje zich vormt in lichte kleuren van roode daken en groen geboomte. Ter weerszijde van dit tafereel zien wij de beeltenis van den Duitschen Keizer en die van den Paus. Achter in de hal, bij de vierschaar, wordt eene der, door den kroniekschrijver Cuperinus genoemde vier deugden der Bosschenaren afgebeeld, n.l. de barmhartigheid: kranten en ouden van dagen komen kloppen aan het gasthuis, waar zij liefderijk ontvangen en met zorg

verpleegd worden. ¶ Boven deze voorstellingen in het fries, door de sleutelstukken der moerbinten onderbroken, gaf de schilder de hoofdpunten van den eersten kruistocht, beginnende met Peter van Amiens en diens kriegsroep: „Deus vult”, en eindigend met den dood van den H. Lodewijk en diens laatste woorden: „Beau Sire, Jesus Christ, garde moi et toute ma gent.” ¶ De rechterwand vertoont eene herinnering aan den bouw der St. Janskerk. Men ziet de dwarsdoorsnede eener gothische cathedraal met noord- en zuideruitgang uitgeslagen, om den beschouwer den rijkdom der geestelijke compositie in den kerkbouw besloten, in een driedig figuur voor te leggen. In die kerk staan 7 figuren naast een, de gaven Gods en de daaruit voortkomende Deugden symboliseerend. Rechts van het middenstuk is de H. Maagd afgebeeld met het Kind Jezus op den schoot als de zetel der Wijsheid en de Troon des Konings, en links St. Jan Evangelist, de patroon der Bossche cathedraal, als de Ziener op Patmos. ¶ Tegenover de schildering der „barmhartigheid” werd eene andere deugd der Bosschenaren op doek gebracht, n.l. de „arbeidzaamheid” en wel in het tafe-

Foto C. Steenbergh.

BENEDENHAL IN HET STADHUIS TE
'S-HERTOGENBOSCH.

reel van de Harmonie des arbeids. Aan deze zijde werd op het fries geschilderd het mysteriespel der Vijf Wijze en Vijf Dwaze Maagden. ☒ In deze vestibule staan 4 kleine kanonnetjes, welke verondersteld worden, dezelfde te zijn als die welke in 1594 door Adolf van Cortenbach, heer van Helmond, aan 's-Hertogenbosch in bewaring zijn gegeven. In 1616 werden door den toenmaligen heer van Helmond de kanonnetjes terug gevraagd, waartoe de stadsregering besloot. Indien dit besluit toen is uitgevoerd, dan zijn die kanonnetjes andere dan de Helmondsche; alleen de volksmond doet ze nog aan Helmond toeschrijven. De kanonnetjes zijn fraai, dragen het jaartal 1580 en hebben als merk een groote vlieg met het woord Tandem, benevens een gekroond wapenschild, waarvan de figuren zijn weggevijsd. Bij den mond staat: „En l'an 1580 je fut faict de par Jan de Challangie." Door de portiek links gaande bereikt men de „heerentrap". Deze is van massief eikenhout en voorzien van sierlijk bewerkte balusters en zware leuningen, gevuld door kruisstukken, welke eindigen in hondekoppen. Langs de drie wanden hier hangen: het portret van Koning Willem III geschilderd door P. Dielman, het schilderij van Dubois voorstellende de uitreiking van het vaandel door den Prins van Oranje aan de Bossche mobiele en dienstdoende schutterij in 1831 en het groote doek van Van Amelsvoort, St. Nicolaas, patroon der vleeschhouwers.

(Slot volgt). H. J. M. EBELING.

1) Bull. Oudh. Bond 1908.

2) Dit jaartal, dat boven het hoogste ronde venster staat, is op de verkleinde afbeelding op blz. 596 niet te zien.

3) Uit opbrengst der lijfrenten moest betaald worden het maken der kelders en der puien „reparatiën soo boven ende beneden" van het raadhuis.

4) De 9 kleine vakjes onder het keizerlijk wapen.

5) Jacob van Oudenhoven. Een nieuwe ende gantsch Vermeerderde Beschrijvinge van de Stadt van 's Hertogen-Bosch. 's Hertogenbosch 1670, blz. 14, 15.

6) Bull. Oudh. Bond 1909.

DE POP.

ALS ik zoover mogelijk in mijn herinneringen terugga, zie ik weer de oude markiezin de Flavigny voor me, die rustig glimlachend, gewoonlijk in een antieken leunstoel zat met perzikkleurig fluweel bekleed,

waartegen zich haar grijze haren en haar groote, kanten mutsen met trillende strikken versierd, afteekenden. ☒ Bijna altijd zat naast haar, op een lagen stoel, een vrouw van denzelfden leeftijd, die ook glimlachte, met een kalm, rustig gelaat: men noemde haar „juffrouw Odile". Het was geen dienstbode; een groote vertrouwenlijkheid scheen er te heerschen tusschen de twee oude vrouwen, die steeds onder het breien van afschuwelijke, grove blauwvoolen rokken — die zij Donderdagmorgens met een rond brood en een paar stuivers aan de armen uitdeelden — met fluisterende stem, als kameraden, bijna als medeplichtigen, eindeloze confidenties wisselden. Soms, als ze aan 't opredderen waren en het breiwerk stillag, brachten de twee vriendinnen een bezoek aan haar kasten, reusachtige, verniste, eikenhouten kasten met lange koperen deurengsels en lange, smalle, grillige sloten; dan openden ze doozen, versierden de stapels linnen met linten, spreidden mooie, geborduurde dekervetten op de planken uit, stofften en wreven den ganschen dag. Wij kinderen werden daar in een heel troepje bij dit schouwspel toegelaten, op voorwaarde, dat we nergens zouden aan komen. ☒ Achter in een van die geheimzinnige kasten rustte, als in een heiligdom, recht op in een glazen doos, een

voorwerp, waarvoor de twee vrouwen een soort vereering koesterden. Het was een groote pop, in ouderwetsche kleeding, met een versleten zijden japon; de jaren hadden haar bijna kaal gemaakt; haar neus was kapot, de handen en het gezicht waren afgeschilferd en glansloos, en ik herinner me, dat ze nog maar één schoen had, een oude schoen van heelemaal gebarsten marokijnleer, met een zwartgeworden zilveren gesp en een hoogen hak, die rood geweest was. ☒ Als zij aan dit indrukwekkende speelgoed waren toe gekomen, verplaatsten de markiezin en juffrouw Odile het zoo voorzichtig als een koorknaap een reliquieënkastje hanteert: zij spraken er over met enige vrees, in korte zinnestels: „Zij is nog meer haren kwijt. . . ." „Haar rok is nu heelemaal versleten. . . ." „Die vinger zal wel gauw afvallen." Men tilde met de uiterste voorzichtigheid het glazen deksel op, vernieuwde de peper, maakte de vouwen uit den rok door er heel voorzichtig met den nagel tegen te knippen. Dan zette men de pop weer op haar plaats, recht op, op de mooiste plank, als op een altaar. „Staat ze wel goed, lieve?" vroeg de markiezin.

Zoo noemde zij juffrouw Odile; deze noemde haar, familiaar, „Mevrouw Solange", zonder haar ooit haar titel te geven; ze sprak met een eenigszins Elzassisch accent, maar zonder dat het ruw was en zoo bescheiden, dat het leek of het door den tijd verdoezeld was. ☒ Meer wisten wij er niet van, van de geschiedenis der twee dames en haar pop, toen wij op zeker avond — het was de avond voor Kerstmis van een jaar, dat al heel ver in het verleden ligt — plotseling in het heele geheim ingewijd werden. Dien dag hadden Odile en de markiezin nog geanimeerder dan gewoonlijk gebabbeld. Tegen den avond waren beiden in zich zelf gekeerd en heerschte er een stilte: met gevouwen handen keken ze elkaar teeder aan en men kon raden, dat haar ziel vervuld was van een gemeenschappelijke herinnering. ☒ Toen de avond geheel gevallen was, stak Odile de kaarsen aan; ze haalde van onder haar schort een bos sleutels te voorschijn en opende de kast met de pop. Men haalde de pop uit haar doos; in haar verlepte strooken, met haar kale hoofd, leek ze heel wat ouder dan de twee dames, die ze elkaar overreikten met zorg-

Foto C. Steenbergh.

„HEERENTRAP" IN HET STADHUIS TE DEN BOSCH.

volle, bijna teedere bewegingen. De markiezin nam haar op haar knieën, legde voorzichtig de gipsen armpjes, die in hun gewrichten een zacht gepiep, als een klacht, deden hooren, langs het lichaam en begon de „dame" met een glimlach vol teedere ontroering te bekijken. „Lieve", zei ze, alsof ze aan die kleintjes vertelde?" ☒ Odile knikte ernstig bij wijze van instemming; de markiezin gaf ons een teeken, ons om haar heen te scharen; zij liet de pop op haar knieën zitten, net of ze haar verhaal tot haar richtte. Ze zei eerst dat Bretagne het land, waar zij geboren was, heel veel jaren geleden, toen zij zelf een kind was, door burgeroorlog geteisterd werd: dat was tijdens de Terreur. Al dadelijk in het begin van 1792 waren de ouders van de kleine Solange het land uitgetrokken, terwijl ze haar, uit vrees voor de gevaren der ballingschap, toevertrouwen aan de zorgen van een boerin uit Ploualay, een groot dorp dicht bij hun kasteel, vlak bij de kust van Saint-Malo; ze waren trouwens overtuigd dat de „zaak van het recht" zou zegevieren en hun afwezigheid niet van langen duur zou zijn. Maar bijna dadelijk daarna was de grens gesloten; meedoogenlooze wetten troffen de uitgewekenen, die trachtten in Frankrijk terug te keeren;

een verschrikkelijke storm kwam over Bretagne. Al dien tijd, dat de bloedige orkaan woedde, bleef Solange bij de Rouaults, aan wie ze was toevertrouwd, goede menschen, die door schrik bevangen en steeds zonder bericht van de ouders van het meisje, in de onmogelijkheid verkeerden zich met hen in verbinding te stellen, daar de wet iedere poging om met de uitgewekenen te corresponderen, met den dood strafte. ☒ Ploubalay is een groot dorp, drie uur gaans van Saint-Malo, dat een half uur van de kust af ligt; deze is met rotsen bezet en beschermd door een archipel van klippen, die voortdurend door de zee bestormd worden en iedere poging om te landen zeer gevaarlijk maken. De republikeinsche soldaten bezetten het dorp, waaruit ze de koningsgezinde opstandelingen verjaagd hadden; de sergeant die hen aanvoerde, was een van die onderofficieren zooals er veel waren in het revolutionnaire leger: ruw patriot, onverzettelijk en norsch. Hij was een Elzasser en heette Metzger. Het heele dorp was bang voor hem; vooral de kleine Solange beefde, als ze aan de deur van het huis der Rouaults zat en dien verschrikkelijken man bemerkte, wiens groote snor, zware wenkbrauwen, achterdochtige blikken, harde stem en stroef accent haar een nachtmerrie waren. Als sergeant Metzger niet met zijn troep op expeditie was, zat hij altijd aan de deur van de wachtpost, in de buiten

dienst gestelde kerk, schrijlings op een stoel en rookte altijd een pijp; vandaar uit surveilleerde hij met een woest gezicht de drie straten van het dorp. ☒ Op zeke- ren dag dat Solange een brood was gaan halen voor moeder Rouault en met het zware zwarte brood in haar schortje terugkwam, zag ze, op z'n gewone plaats, voor het voorportaal van de voormalige kerk, sergeant Metzger, die haar al van verre met z'n groote oogen volgde. Ze had wel een omweg willen maken, maar zij durfde niet; toen nam ze moedig een besluit en begon vlug, zonder om te kijken, met kleine pasjes langs de huizen te loopen, alsof men op haar wachtte. Op het oogenblik, dat ze hoopte aan het gevaar ontsnapt te zijn, hoorde ze de donderende stem van den soldaat: „Halt, meisje!” Het kind voelde haar hart in haar borst stilstaan. Ze verroerde zich niet, verstijfd van angst, een bezwijming nabij. ☒ „Kom hier.... vooruit.... dichterbij!” hernam de stem. Ze gehoorzaamde, bevend van angst; nu stond ze op twee pas afstand van den sergeant en had nog niet durven opkijken. Hij liet haar staan zonder iets te zeggen; eindelijk zei hij op een toon, die het kind als bij een donderslag deed sidderen: „Je bent een aristocraatje, hè?” Ze bleef met open mond staan, zonder geluid te kunnen geven en beval zich den goeden God aan. Ze had het niet goed begrepen; maar ze wist dat het woord „aristocraat” menschen beteekende, die men liet dooden. ☒ „Hoe oud ben je?” hernam de man. Met een arm, schor stemmetje, dat beefde van angst, antwoordde ze: „Acht jaar....” Ze wilde nog beleefd „mijnheer” erbij zeggen, maar uit instinct slikte ze het woord in, daar ze overtuigd was, dat de soldaat haar dadelijk den hals afgesneden zou hebben, als ze het uitgesproken had. ☒ Het leek wel of hij er niet aan dacht; hij bromde: „Acht jaar.... acht jaar! Ja, ja....” En dadelijk liet hij er op volgen: „Je bent groot en flink voor je leeftijd.” Hij zei

dit op zoo'n anderen toon, dat ze hem verrast aankeek; hij was verschrikkelijk om te zien, met zijn scheeven steek, waaraan een rooden paardenharen kwast hing, z'n gebruind gezicht, z'n zwartgerookte pijp, z'n mouwen met strepen, z'n witte leeren riemen over de borst gekruist, zijn grooten sabel en z'n bemodderde slobkousen. En nog veel erger dan dat alles waren z'n oogen, z'n diepe, doordringende oogen, die haar schenen te verslinden. „Vooruit, maak dat je weg komt!” beval hij. ☒ Zij keerde zich om en hernam haar draf naar huis, bevende en wankelend van schrik. ☒

.....
☒ Van dien dag af voelde ze, dat ze door den sergeant bespied werd. Als hij aan 't hoofd van z'n manschappen voorbij de deur van de Rouaults kwam, wierp hij een blik in de kamer, om er haar te zoeken. Als hij haar op straat tegenkwam, bleef hij staan om haar met de oogen te volgen, of hij riep haar, hard schreeuwende met z'n ruwe stem en z'n afschuwelijk accent, dat je deed sidderen. „Hé, hé, kleintje!” Solange had wel niet meer willen uitgaan; maar moeder Rouault, die voorzag, dat het kind haar ouders nooit zou terugzien en die bovendien er niet de vrouw naar was om haar voor niets te huisvesten, gebruikte haar om boodschappen voor het huishouden te doen. Solange was dus gedwongen om bijna iederen dag haar boeman te ontmoeten en was besloten

haar leven op te offeren; de verschrikkelijke soldaat wachtte klaarblijkelijk nog maar op een gelegenheid. Zij twijfelde er niet meer aan, toen hij haar op zeke- ren dag, dat hij haar groenten zag wasschen aan de fontein op de markt, plotseling toeriep: „Kleine meid, hoe heet je?” Zij antwoordde, gelaten, in de vaste overtuiging, dat hij haar signalement nam: „Solange.. Solange!” (Hij sprak uit: Zolanche.) Wat een rare naam!” Hij betastte haar armen, tilde haar op om te voelen hoe zwaar ze

Foto A. Rupp.

IN HET WILDE KAISER-GEBERGTE BIJ KUSSTEIN.

was. „Acht jaar!” zei hij, „acht jaar! Wat groeit dat vlug!” Zij verbeeldde zich, dat ze in de handen van een menscheneter was, die een prooi, waarvan hij zeker was, begeerde.... Met dit vooruitzicht werd het leven luguber voor haar. December was gekomen met z'n onheilspellende nachten en z'n dagen zonder zon; er ging geen dag voorbij of de soldaten namen een uitgewekene gevangen; de ballingen ondervonden zoo'n ellende op Jersey of in Londen, zij verlangden zoo hevig Frankrijk weer te zien, dat velen het niet langer uithielden en waagden te landen. De soldaten, die verdekt opgesteld waren aan de kust, maakten jacht op hen tusschen de rotsen en op de heidevelden. Om dit nieuwe soort van wild op te jagen, hadden ze enorme honden gedresseerd, om het spoor te ontdekken van de ongelukkigen, die 's nachts in de slooten voortkropen en overdag onder de stekende brem bleven liggen. Men zag ze door Ploubalay komen, geboeid, de kleeren aan flarden, omgeven door soldaten die hen naar Saint-Malo of naar Rennes brachten, waar ze na een vluchtig vonnis, gefusilleerd werden. De wet kende geen medelijden en het vonnis geen hooger beroep: iedere uitgewekene, die gepakt werd, was een kind des doods.

(Slot volgt).

Uit het Fransch van G. LENOTRE.